

Kulttuuri ja taide hoivalaitoksessa.

Laitosarjen ja kulttuuritoiminnan ideaalien kohtaamisia

Marjukka Colliander

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Tässä artikkelissa tarkastelen hoivalaitoksessa toteutettua kulttuuriprojektia. Julkisessa keskustelussa korostetaan kulttuurin ja taiteen kuuluvan jokaiselle taloudellisesta asemasta, terveydestä ja maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Kuitenkin erilaisissa laitoksissa, esimerkiksi ikäihmisten palveluiloissa, asuvien ihmisten toiminta on erilaisista syistä rajoittunutta, ja kulttuurin saavutettavuutta sekä osallistumismahdollisuuksia pyritäänkin lisäämään järjestämällä taide- ja kulttuuritoimintaa laitoksiin. Tarkastelen artikkelissa kahden erilaisen maailman, hoivan ja kulttuurin, kohtaamista sekä kulttuuritoiminnan ideaalien ja laitosarjen mahdollisuuksien yhteentörmäystä. Kohtaamisissa leikkaavat erilaiset käytännöt, toimijat ja tavoitteet. Aineistona on ikäihmisten hoivalaitoksessa järjestetty etäkonsertti ja eri laitoksissa tehtyjä henkilökuntahaastatteluja. Artikkelissa pohdin empiirisen aineiston pohjalta osallisuutta kulttuuriin käytännössä: niitä erilaisia tapoja ja käytäntöjä, joilla osallisuus ruohonjuuritasolla näyttäytyy. Etnografisen tutkimuksen menetelmänä olen käyttänyt neksusanalyysia. Sen avulla tarkastelen kulttuuritapahtumaa kolmesta näkökulmasta: toimijahistorioiden, vuorovaikutusjärjestyksen sekä paikan diskurssien. Tutkimuksen tuloksena esitän, että kulttuurin saavutettavuuden lisääminen tai kulttuuritapahtumien määrällinen lisääminen ei automaattisesti lisää osallistumismahdollisuuksia. Sen sijaan niihin vaikuttaa se, miten niin yksilöt, yhteisö kuin hoivalaitoksen rakenteetkin tunnistavat ja antavat tilaa kulttuuritoiminnalle.

ASIASANAT: Etäkonsertti, kulttuuri, neksusanalyysi, osallistuminen, osallisuus, saavutettavuus, taide.

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen osallisuutta kulttuuriin ja taiteisiin ikäihmisten hoitolaitoksessa toteutetun kulttuuriprojektin valossa. Kyseessä on kulttuurihanke (etäkonsertti-pilotointi), jonka tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että se lisää kulttuurin saavutettavuutta. Saavutettavuuden lisääminen kytkeytyy osaksi pitkään Suomessa

käytyä kulttuuripoliittista kulttuurihyvinvointikeskustelua. Tämä näyttäytyy käytännössä siten, että Suomessa on toteutettu paljon kulttuuri- ja taidetoimintaa, jonka ajatellaan lisäävän hyvinvointia. (Esim. Virolainen 2015.) Lähtökohtaisesti on ongelmallista, että keskustelua kulttuurin ja taiteen merkityksistä eri ihmisryhmille käydään usein jossain muualla kuin siellä, minne kult-

tuuri- ja taidetoimintaa näiden keskustelujen seurauksena viedään. Se on heikosti ruohonjuuritason toimintaan kytkeytyvää poliittista puhetta. Tämä johtuu osittain siitä, että tieteellistä tietoa projektien tai hankkeiden toteutumisesta ruohonjuuritasolla on niukasti tarjolla ja tutkimusnäyttö vaikutuksista on heikkoa. (Esim. Crossick & Kaszynska 2016.)

Artikkelin tavoite on suunnata katse vaikuttavuuden sijaan sellaisiin tekijöihin ja erilaisiin diskursseihin, jotka ruohonjuuritason toiminnassa ilmentyvät ja osaltaan myös muokkaavat kulttuuriprojektin toteutusta oman näköisekseen. Artikkelin lähtökohta on se, että kulttuurin saavutettavuus ja osallisuuden lisääminen ovat ideologista puhetta, joka näyttäytyy laitoksissa hyvin eri tavoin sosiokulttuurisen ympäristön ehdoilla. Tavoitteenani on tarkastella puhetapojen suhdetta käytäntöön ja tuoda esiin niitä näkökohtia, jotka jäävät ideologisen kulttuuripoliittisen keskustelun ulkopuolelle.

Tarkastelen artikkelissa vuonna 2013 pilotoitua opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa etäkonserttihanketta¹. Hankkeessa Tampere-talon oman ohjelmiston konsertteja lähetettiin reaaliaikaisesti internetin välityksellä vankilaan, mielen-terveyspalveluja tarjoavaan yksikköön ja kahteen ikäihmisten palvelukeskukseen. Hankkeen aikana Tampere-talo kehitti uuden MUKANA-palvelun,

1 Etäevent - Etäkonsertti on Tampere-talon oman ohjelmiston konsertti, joka välitetään reaaliaikaisesti internetin kautta vastaanottavaan kohteeseen, esimerkiksi vankilaan. Kuvamateriaali konsertista heijastetaan videotykillä valkokankaalle, ja ääni toistetaan äänentoistolaitteiden välityksellä etäkohteen yleisölle. Varsinaisia konserttitilaisuuksia on siten kaksi samanaikaisesti, toinen Tampere-talossa ja toinen etäkohteessa. Palvelu on nykyiseltä nimeltään MUKANA. Konsertit ovat interaktiivisia tapahtumia, joissa etäyleisön ja Tampere-talon artistin välillä on chat-yhteys ja toisinaan myös haastattelu. (<http://www.tampere-talo.fi/mukana-konsertit>.)

joka edelleen jatkaa etäkonserttien välittämistä. (Tampere-talo, MUKANA.) Tutkin osana tutkimusryhmää² etäkonserttien toteutusta eri laitoksissa sekä konserttikohdeiden henkilökunnan toimijuutta toteutusvaiheen aikana. Tutkimusryhmän tuloksista on valmistunut opinnäytetöitä, joiden mukaan etäkonsertit toivat virkistystä ja vaihtelua laitosten asiakkaiden ja henkilökunnan arkeen (Colliander 2014, Rantanen 2015, Teikari 2016). Konsertteihin liitettiin suuria odotuksia, ja niiden ajateltiin sovittavan yhteen eri tahojen, kuten hoivalaitosten ja kulttuuripalvelujentuottajan, intressejä. Todellisuus oli kuitenkin paljon monimutkaisempi. Etäkonserttien toteutus nosti esiin ideaalin ja käytännön toteutuksen välisiä ristiriitoja, joita tässä artikkelissa avaan hoitolaitoksen arkeen liittyvin käytännön esimerkein.

Artikkelin menetelmällinen ja teoreettinen lähestymistapa on neksusanalyttinen. Tarkastelen osallisuutta toimintana ja diskurssina sekä niiden välistä suhdetta Jonesin ja Norrisin tavoin (2005, 9) dynaamisena ja satunnaisena sosiaalisten käytäntöjen, identiteettien ja päämäärien neksuksena.

MUKANA-konsertit osana kulttuurihyvinvointi-keskustelua

Tampere-talo on kirjannut palvelujen saavutettavuuden lisäämisen strategiansa yhdeksi painopisteeksi (Tampere-talo, Strategia). Näin Tampere-talon toiminta kytkeytyy myös sen merkittävän rahoittajan, Tampereen kaupungin, strategiaan painopistealueisiin. Nämä puolestaan ovat linjassa hallituksen kärkihankkeiden kanssa, joissa

2 Tampereen yliopiston; musiikintutkimuksen oppiaineesta lähtöisin ollut tutkimusryhmä kartoitti palvelun pilotointivaihetta professori Tarja Rautiainen-Keskustalon johdolla. Tuloksista on julkaistu kolme pro gradu -työtä (Colliander 2014; Rantanen 2015; Teikari, 2016) ja yksi yhteisjulkaisu (Rautiainen-Keskustalo ym. 2014).

kulttuurin saavutettavuus niin ikään mainitaan. Laajassa mittakaavassa kulttuurin saavutettavuuden painotus kytkeytyy koko Eurooppaa koskevaan kulttuuripoliittiseen liberaalis-humanistiseen traditioon, jonka mukaan yksilöllä on lähtökohtaisesti oikeus ja potentiaali hyötyä kulttuurista sekä taiteesta (Kawashima 2006, 64).

Kulttuurin hyvinvointivaikutuksien edistämiseen korvamerkityistä valtion rahoista (Valtioneuvosto, kärkihankkeet) pyrkivät saamaan osansa sekä yritys- että taidemaailman edustajat. MUKANA-palvelu on yhdenlainen esimerkki siitä, miten kulttuurin saavutettavuus- ja hyvinvointikeskustelua (esim. Terveyttä kulttuurista, THL) osataan myös hyödyntää rahoituksen haussa. Taide- ja kulttuuriprojekteja on toteutettu Suomessa lukematon määrä (esim. Kulttuuria kaikille 2015). Näiden toteutusta sekä vaikutuksia on seurattu ja tutkittu (Kangas 2015; Rosenlöf 2014). Vaikutuksista on paljon tietoa, mutta yksittäisen projektin tai toiminnan todellisia seurauksia on haasteellista määritellä ja mitata pitkällä aikavälillä (Jumppanen & Suutari 2013; Kalvina 2004, 50). Aktiivisen taiteen ja kulttuurin harrastamisen on todettu pidentävän elinikää, lisäävän sosiaalista toimintaa (Matarasso 1997) ja vähentävän kuolleisuutta (Konlaan, Bygren & Johansson 2000; Konlaan ym. 2000). Harrastamisen on todettu myös parantavan elämänlaatua ja lisäävän hyvinvointia (Brandenburg 2008; Cohen ym. 2006; Hyypä 2013; Liikanen 2003).

Hyvinvointivaikutuksien tutkimista ja tutkimustuloksia on kuitenkin kritisoitu sen vuoksi, että hyvinvoinnin ja kokemusten mittaaminen ei ole yksinkertaista (Belfiore & Bennet 2007; 2010; Liikanen 2010; Zeilig ym. 2014). Liikasen mukaan tutkimuskritiikissä todetaan olevan vaikea erottaa, mitataanko tutkimuksissa terveysvaikutuksia vai vaikutuksia *koettuun* terveyteen, hyvinvointiin ja elämänlaatuun (Liikanen 2010, 58). Kalvinan (2004, 50) mukaan tutkimuksen ongelma on puo-

lestaan siinä, että on vaikea osoittaa niitä indikaattoreita, joita käyttämällä tutkijat voisivat arvioida kulttuuriosallistumisen vaikutuksia. Kiistatonta kuitenkin lienee, että taiteen ja kulttuurin harrastamisella on positiivisia vaikutuksia, mutta kuten Zeilick ja kumppanit toteavat, on vaikea osoittaa, ovatko nämä vaikutukset yhteydessä taideaktiivisuuteen vai sosiaaliseen osallistumiseen yleensä: monet taideprojektit ovat luontaisesti vapauttavia, luovia ja ryhmäyttäviä. (Zeilick ym. 2014, 26).

Tarkastelen osallisuutta kulttuuriin lähtökohtaisesti kulttuuripoliitiikan ajankohtaisena kärkiaiheena. Puhe kulttuurin hyvinvointia lisäävästä ja kustannuksia vähentävästä vaikutuksesta näkyy poliittisessa päätöksenteossa nyky-Suomessa. Kulttuurilla on tehtävä. Sen on tuotettava sosiaalisia, moraalisia ja taloudellisia hyötyjä yhteiskunnalle. (Bennet 1999, 16.) Virolaisen mukaan (2015) osallisuuden edistäminen kytketään moniin erilaisiin ja ehkä ristiriitaisiinkin tavoitteisiin ilman, että kokonaiskuva politiikan suunnasta hahmottuu selkeästi. Stevenson (2013) tarkastelee kriittisesti osallisuuden edistämistä Skotlannin kulttuuripoliitikassa, jolla on yhtäläisyyksiä Suomen kulttuuripoliitiikan kanssa. Hänen mukaansa kulttuuriosallisuutta lisäämällä valtio pyrkii tekemään Skotlannista paremman paikan elää ja vauraamman sekä menestyvämmän maan. Tämä tavoitteenasettelu viittaa siihen, että kulttuuriin osallistumattomuuden nähdään olevan ongelma, joka pyritään ratkaisemaan hallituksen toimenpitein. Stevensonin mukaan on kuitenkin epäselvää, kenelle osallistumattomuus kulttuuriin ja taiteeseen on ongelma. Keskustelussa on seka- vuutta esimerkiksi siitä, millaiseen kulttuuriin ja taiteeseen osallisuutta tulisi lisätä, koska kulttuurin sisältöä ei ole näissä keskusteluissa määritelty. Käsitettä käytetään ikään kuin sen merkitysisältö olisi vakio. (Stevenson 2013, 77–78.)

Tässä artikkelissa en pyri sinällään määrittelemään erilaisia tapoja käsittää kulttuuria, vaan tar-

kastelen etäkonsertteja siinä valossa, miten erilaiset vallitsevat määrittely- ja puhutavat vaikuttavat hoivalaitosten arkeen ja niissä asioiville ja asuville ihmisille tarjottuun kulttuuritoimintaan. Samalla tavoin määrittelevät Kangas ja Pirnes (2015, 23) kulttuuripolitiikan ”tapana, jolla kulttuuri organisoituu yhteiskunnallisessa toiminnassa. Se, miten kulttuuri määritellään, vaikuttaa tähän organisointumiseen ja tuo erilaiset kontekstit kulttuuripolitiikan toimille.” Kulttuuri voidaan näin ymmärtää Mikko Lehtosen (2014, 31) tavoin performatiivina, joka osallistuu kohteensa tuottamiseen: asioiden representoimisella jonkinlaisiksi on käytännön vaikutuksia. Lehtosen pohdintojen mukaisesti ymmärrän etäkonsertit yhteiskunnassa käytävän kulttuuriosallisuus-keskustelun ilmentymäksi. Keskustelu tuottaa toimia ja ohjaa politiikkaa. Etäkonsertti-palvelu puolestaan synnyttää keskustelua kulttuuriosallisuudesta ja muokkaa vallitsevia käsityksiä. Yksittäisenä ilmiönä se kytkeytyy näin osaksi ympäröivää todellisuutta.

MUKANA-etäkonserttipalvelu

Tarkastelun kohteena oleva etäkonsertti on reaaliaikainen internetvälitteinen lähetys Tampere-talon oman ohjelmiston konsertista. Konsertti järjestettiin pääosin ilta-aikaan, mutta pilotoinnin jälkeen Tampere-talo on välittänyt myös joitakin päiväkonsertteja muun muassa koululaisille. Tässä artikkelissa tarkasteltu vanhainkodin etäkonsertti järjestettiin aamupäivällä. Tampere-talosta lähetetty tapahtuma oli todellisuudessa pian ensi-iltansa saavan klassisen konsertin kenraali-harjoitus, mistä johtuen konsertin aikana musiikki hetkittäin keskeytyi, kun kapellimestari pyysi orkesteria soittamaan joitakin kohtia useamman kerran.

Etäkonsertteihin kuuluu olennaisena osana interaktiivinen osuus, joka on ollut esimerkiksi kapellimestarin, orkesterin intendentin tai muusikon haastattelu. Myös tämä osuus välitetään suorana. Tampere-talo tarjoaa etäkonsertin ohessa myös

chat-yhteyden, joka toteutetaan usein juuri haastattelun yhteydessä, mutta toisinaan myös ennen konserttia, väliajalla tai konsertin jälkeen. Chatin välityksellä etäkonserttikohteesta voi lähettää kysymyksiä haastateltavalle. Käytännössä se toteutetaan konserttitilassa olevan tietokoneen välityksellä. Valkokankaalla näkyvään chat-keskusteluun voi osallistua pyytämällä tietokonetta hallinnoivaa henkilöä kirjaamaan kysymyksen mukaan keskusteluun.

Myös tekstiviestien välityksellä on voinut osallistua keskusteluun. Tämä oli mahdollista eräässä palvelukeskuksessa järjestetyssä konsertissa. Tällöin paikalla oli itsenäisesti puhelinta käyttäviä henkilöitä, joista muutama osallistui keskusteluun tekstiviestitse. Tässä artikkelissa esimerkkinä olevassa vanhainkodin konsertissa chat-keskustelu oli auki ennen konserttia viidentoista minuutin ajan samanaikaisesti suorana lähetetyn kapellimestari Santtu-Matias Rouvalin haastattelun kanssa.

Aineisto ja menetelmät

Tässä artikkelissa analysoimani aineisto koostuu laitoksista keräämistäni henkilökuntahaastatteluista ja havainnoistani kuudessa etäkonserttitapahtumasta. Käytän kuitenkin esimerkkejä ainoastaan yhdestä etäkonsertista, joka järjestettiin pirkanmaalaisessa vanhainkodissa. Valitsin tämän kuuden etäkonsertin joukosta hyvänä käytännön esimerkkinä hoivan ja kulttuurin kohtaamisesta. Myös muiden konserttien havainnointi vaikutti näkemyksiini ja myöhemmin toteutettujen haastattelujen kysymyksiini, haastattelutilanteisiin sekä niiden analysoimiseen.

Tutkimusaineiston³ keräsin etnografisin menetelmin. Haastattelut ovat yksilö- ja ryhmähaas-

3 Vuosien 2013–2014 aineisto on kerätty osittain tutkimusryhmän jäsenten, Anna Rantasen ja Annina Pimiän, kanssa. Vuosien 2015–2016 aineiston olen kerännyt yksin.

tatteluja. Havainnointiaineisto on yksinomaan konserttitilaisuuksien sekä etäkonsertteihin liittyneiden palaverien ja tapaamisten havainnointia. Haastatteluja (20,5 tuntia) tein kaiken kaikkiaan vuosien 2013–2016 välisenä aikana viidessä pirkanmaalaisessa laitoksessa: vankilassa, vanhainkodissa, palvelukeskuksissa sekä psykiatrisessa hoitolaitoksessa. Haastatteluihin osallistui johtajia, hoitajia, ohjaajia ja fysioterapeutteja. Vuosien 2013–2014 haastattelut tein etäkonserttien yhteydessä, ja näiden haastattelujen teemat käsittelivät laitosarjen lisäksi myös etäkonserttien toteutusta. Vuosina 2015–2016 toteutetut haastattelut tein eri laitoksissa ja eri yhteyksissä. Näiden haastattelujen teemana olivat laitosarki ja osallisuus kulttuuriin.

Haastattelut olivat teemahaastatteluja, mutta annoin erityisesti yksin toteuttamissani haastatteluissa keskustelun edetä vapaasti silloin, kun tilanteessa avautui uusia, mahdollisesti tärkeitä näkökulmia. Oli tarpeen antaa henkilökunnan kertoa vapaamuotoisesti myös sellaisista teemoista, joita en ollut osannut huomioida haastattelurunkoa suunnitellessani. Tällaisia olivat esimerkiksi laitoksen toimintaperiaatteisiin ja käytäntöihin liittyvät aiheet.

Anonymisoin aineiston kauttaaltaan tutkimukseen osallistuneiden suojelemiseksi. Laitosten sekä tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden nimet on poistettu. Päädyin tähän ratkaisuun sen vuoksi, että osa haastateltavista halusi osallistua tutkimukseen anonymisti. Viitatessani haastatteluihin käytän vanhainkodista lyhennettä VK. Ikäihmisten hoitolaitoksesta käytän lyhennettä IHL, palvelukeskuksesta PK ja mielenterveysyksiköstä МТУ. Hoitajasta käytän lyhennettä H, johtajasta J ja ohjaajasta OH.

Tutkimuksen menetelmänä, teoreettisena lähtökohtana ja analyysin työvälineenä olen käyttänyt neksusanalyysia (NA), jonka ovat kehittäneet ling-

visti-antropologi pariskunta Ron ja Suzie Scollon (Scollon & Scollon, 2004). Neksusanalyttinen lähestymistapa ei asetu selvästi minkään tieteenalan sisälle, mutta on hyödyllinen tapa tarkastella asioita maailmassa, jossa perinteiset instituutionaaliset rakenteet ovat murtumassa. (Esim. Urry, 2007.)

NA on etnografiaa ja toiminnan tutkimusta yhdistävä menetelmä, jonka avulla voidaan tarkastella sosiaalista vuorovaikutusta ihmisten välisenä sekä organisaatioiden ja instituutioiden tasoilla (Scollon & Scollon 2004, 8–9). Tarkastelun kohteena ovat aina toimintatilanteet, joissa on läsnä toimijoiden lisäksi erilaisia toimintaa ohjaavia käytäntöjä ja puhetapoja. Puhetapoja ja konkreettista toimintaa tarkastellaan historiallisessa hetkessä leikkaavina diskursseina. Diskurssien leikkauspisteitä analysoidaan diskurssianalyttisesti tekemällä sosiaalisen vuorovaikutuksen mikroanalyysia ja laajempaa sosiaalisten ryhmien tai valtasuhteiden sosio-poliittis-kulttuurista analyysia, jossa tarkastelussa ovat esimerkiksi julkiset diskurssit. (Scollon & Scollon 2004, 9.) Analysoitavat toimintatilanteet yhdistyvät aina kompleksempaan kokonaisuuteen. Scollonit kuvaavat näitä kokonaisuuksia *semioittisen ekosysteemin* käsitteellä. (emt. 30.) Ekosysteemi rakentuu erilaisten diskurssisykliä kokonaisuuksista. Esimerkiksi etäkonsertti rakentuu muun muassa suunnittelun, tiedottamisen, järjestämisen ja siivoamisen vaiheista, ja samanaikaisesti se on osa laitosmaailman arkipäivää, joka puolestaan muodostuu erilaisista vaiheista, kuten aamutoimet, ruokailut, siivoukset, pesut ja niin edelleen. Edelleen laitoksen toimet puolestaan kytkeytyvät esimerkiksi lain vaatimaan tasoon vanhusten hoidosta sekä yhteiskunnassa käytävään ajankohitaiseen keskusteluun annetun hoidon tasosta ja osaksi myös kulttuurihyvinvointi-keskustelua. Syklit kohtaavat paikallisesti ja kytkeytyvät samanaikaisesti laajoihin yhteiskunnallisiin ja jopa globaaleihin systeemeihin. Tällaista diskurssisyk-

lien ketjuttamista voisi jatkaa loputtomiin. Erilaisia diskurssisyklejä leikkaakin jokaisessa hetkessä hyvin paljon, ja tutkijan tehtävänä on rajata analyysivaiheessa niistä tarkasteltavan toiminnan kannalta keskeisimmät (emt. 29). Olen analysoinut edellä kuvatulla tavalla tutkittavaa ilmiötä kompleksisena kokonaisuutena, jossa yhdistyvät toisiinsa vahvasti kietoutuen ruohonjuuritason toiminta eri vaiheineen sekä yhteiskuntapoliittinen tilanne.

Neksusanalyysissa on laaja tutkimusote. Keskeisten tekijöiden valitseminen aineistosta onkin haasteellinen tehtävä. Näen laajan tutkimusotteen kuitenkin neksusanalyysin vahvuutena. Metodi mahdollistaa ilmiön laajan tarkastelun ja tuo analyysivaiheessa esiin myös sellaisia tekijöitä, joita ei olisi mahdollista käsitellä suppeammilla menetelmillä, esimerkiksi pelkän diskurssianalyysin avulla.

Tässä artikkelissa tarkastelen vanhainkodin etäkonserttitilaisuutta neksusanalyysin kolmen näkökulman⁴ avulla, joita ovat vuorovaikutusjärjestys (*interaction order*⁵), toimijahistoriat (*historical body*) ja paikan diskurssit (*discourses in places*) (Scollon & Scollon 2003, 13–14). Nämä kolme aspektia kietoutuvat toisiinsa erottamattomasti. Vuorovaikutusjärjestyksissä tarkastellaan vakiintuneita ihmisten välisiä toimintakäytäntöjä, jotka voivat olla laitoksen päivittäiseen toimintaan liittyviä tai esimerkiksi kulttuuriin ja taiteisiin liittyviä toimintojen sarjoja (konserttiin meneminen, kuulijana oleminen). Toimijahistoriat valottavat erilaisten ihmisten kehossaan mukanaan kantamien näkemysten ja toimintatapojen joukkoa

sekä selittävät myös tilanteista käyttäytymistä. Scollonit painottavat, että kaikki sosiaalinen toiminta tapahtuu aina jossakin materiaalisessa paikassa. Jokainen paikka puolestaan on kompleksinen neksus, jossa erilaiset diskurssit leikkaavat. Jotkut diskurssit ovat juuri meneillään olevan sosiaalisen toiminnan kannalta epäolennaisia, esimerkiksi kahvilassa olevan pöydän muotoilu. Toiset diskurssit puolestaan ovat hyvinkin olennaisia, kuten esimerkiksi kahvilan menu, joka helpottaa tuotteen valintaprosessia. Termillä ”*discourses in place*” Scollonit korostavat sitä, että toimintaan liittyviä kaikkia erilaisia diskursseja tulisi tutkia empiirisesti, jotta voisimme nähdä niin sanotusti sosiaalisen toiminnan kannalta etualalla olevat diskurssit. (Emt., 14.) Paikan diskurssit muokkaavat, rajoittavat ja määrittelevät ihmisten käyttäytymistä.

Neksusanalyysi sisältää piirteitä kriittisestä diskurssianalyysistä (Critical Discourse Analysis, CDA) (Lane 2014, 5). Kriittisen diskurssianalyysin tavoin tarkastelen kriittisessä valossa lähemmin sitä todellisuutta, joka on jo osittain vakiintuneiden kulttuuriosallisuuskeskustelujen taustalla. Toisin kuin CDA:ssa, tässä menetelmässä kriittinen ote syntyy kuitenkin *sosiaalisen toiminnan* tarkastelun myötä. Ruohonjuuritason toiminnan analysoimisessa keskeisiksi osoittautuvat myös mikrotason paikalliset diskurssit, jollaisia voivat olla laitospaikassa esimerkiksi ruokailu- ja pesuajataulut. Kriittisessä diskurssianalyysissa huomion kohteena ovat puolestaan teksti, puhe ja laajat makrotason sosiaaliset diskurssit. (Lane 2014, 5.) Tärkein ero näiden kahden välillä on fokuksessa: CDA keskittyy sosiaalisten kysymysten diskursseihin, ja neksusanalyysissa puolestaan tarkastellaan sosiaalista toimintaa (Jones & Norris 2005, 9; Lane 2009, 453). Tarkastelemalla sosiaalista toimintaa vältytään myös kapealta lähestymistavalta, jossa huomiota kiinnitetään ainoastaan tekstissä ja puheessa ilmeneviin diskursiivisiin valta- ja merkitysrakenteisiin. (Lane

4 Käsitteet on suomennettu ensimmäisen kerran artikkelissa Rautiainen-Keskustalo ym. (2014) Moniaineinen etäkonsertti: neksusanalyysi musiikillisen toiminnan tutkimusmetodinä.

5 *Interaction order* on lainattu neksusanalyysiin Erving Goffmannilta (1983) (Scollon & Scollon 2004, 13).

2014, 453). Toisaalta toiminnan tarkastelu ei sulje pois tarkkaa diskurssianalyttistakaan otetta.

En havainnoi osallisuusdiskurssia vain osana erilaisia ideologisia konteksteja, enkä sitä, miten se ilmenee erilaisissa ympäristöissä ja olosuhteissa (Jones & Norris, 2005, 8). Neksusanalyysissa teoreettinen lähtökohta kytkeytyy välittyneen diskurssianalyysin (*Mediated Discourse Analysis, MDA*) lailla problematisoida diskurssin ja toiminnan suhde: sosiaalista toimintaa ei voi aina tulkita diskurssin avulla, eikä olettaa diskurssien tuottavan tietynlaista toimintaa. (Emt., 9.)

Aiemmassa julkaisussani (Colliander 2014) olen tarkastellut etäkonsertteja neksusanalyttisesti. Tutkimus osoitti, että etäkonsertti on kompleksinen toimintojen sarja, jossa kohtaamiset eri toimintojen tasoilla ovat monin tavoin ristiriitaisia. Konsertit näyttäytyivät toiminnallisesti hyvin erilaisina kuin keskusteluissa, joita olimme käyneet Tampere-talon edustajien ja laitosten henkilökunnan kanssa. Lisäksi itselleni heräsi tutkimusprosessin aikana kysymyksiä erityisesti kulttuuriosallisuuden ideologisesta luonteesta ja sen suhteesta käytäntöön. Tämän artikkelin tavoitteena onkin tuoda näkyväksi kulttuuripoliitikassa ilmentyvän ideologisen kulttuuriosallisuus-keskustelun suhdetta ruohonjuuritason toimintaan erilaisissa laitosympäristöissä. Ajattelen Jonesin ja Norrisin (2005, 11) tavoin, että ymmärrys yhteiskunnan valtasuhteista ja ideologisista voimista syntyy tarkastelemalla päivittäistä toimintaa, joka niitä luo. Samoin ymmärrän tässä artikkelissa tarkastelun kohteena olevat ruohonjuuritason käytännöt eräänlaisiksi yhteiskunnallisten kulttuuripoliittisten diskurssien konkreettisiksi ilmentymiksi.

Kulttuuriosallisuusideaalin ja laitosarjen kohtaaminen

Kulttuurihyvinvointi-keskustelussa kulttuuri ja taide ovat tärkeä osa ihmisen elämän eri vaiheita.

Tätä näkökulmaa korostivat myös haastattelemani työntekijät.

Siis mun mielestä meillä on kyllä niin kattavasti ja monen ikäisille ja monenlaista kulttuurin ja virikkeellisuuden toimintaa. Ja kun se ei rajoitu pelkästään tänne vaan täältä lähdetään sinne ulkopuolellekin, niin en mä nyt ihan äkkiä pysty nimeämään mitään sellasta, mille me ei oltais keksitty jotakin, kun me ollaan ihan niinku sinne saattohoitoonkin, viimisiin hetkiin asti mietitty et mitä. Ja että miten tärkeitä se on sillonkin vielä... (J, VK.)

Haastateltavat korostavat monipuolisen ja aktiivisen elämän merkitystä. Hyvistä aikomuksista huolimatta kaikki laitoksissa asioivat ja asuvat ihmiset eivät kuitenkaan usein eri syistä pääse tai kykene osallistumaan järjestettyyn toimintaan.

Pyrkimys monipuoliseen toimintaan tulee esille hoivalaitosten julkisissa tiloissa. Seinillä on erilaisia ohjelmalistoja ja mainoksia moninaisista erilaisista aktiviteeteista. Vaikutelma on se, että tekemistä ja kulttuuriaktiiviteetteja riittää kaikille halukkaille. Käytännössä moni asiakas on kuitenkin niin riippuvainen henkilökunnan avusta kaikissa toimissaan, että osallistuminen näihin toimintoihin on sidottu henkilökunnan aikatauluihin ja tavoitteisiin.

Seuraavissa analyysiluvuissa tarkastelen etäkonserttia sekä kulttuuritoimintaa yleensä osana laitosarkea, jossa kohtaavat hoitomaailman rytmit ja käytänteet (vuorovaikutusjärjestys), tavoitteet ja niitä ohjaavat diskurssit (paikan diskurssit) sekä erilaiset toimijuudet (toimijahistoriat). Tarkastelen näitä prosesseja ja toimintojen tasoja erilaisten aineistojen avulla. Valaisen analyysiä käytännön esimerkeillä vanhainkodissa järjestetystä etäkonserttitapahtumasta. Olen haastatellut tässä vanhainkodissa henkilökunnasta ainoastaan johtajaa, mutta käytän lisäksi muita esimerkkejä

toisissa laitoksissa työskentelevien hoitajien ja ohjaajien haastatteluista. Teen tämän paitsi heidän näkökulmansa esittelyn, myös sen vuoksi, että näissä haastatteluissa on käsitelty teemoja, jotka koskevat yleisemmin laitotarkea ja kulttuuritoiminnan sovittamista laitoksen arkiseen rytmiin.

Aluksi kuvailen etäkonserttia laitotarjen keskelle tuotuna kulttuuritoimintana vuorovaikutusjärjestyksen näkökulmasta. Tarkastelen vanhainkodin konserttitapahtuman toteutusta laitoksen erilaisten rytmien kohtaamispisteenä. Tämän jälkeen tarkastelen niitä paikan diskursseja, jotka vaikuttavat merkittävästi työntekijöiden menettelytapoihin. Lopuksi esitän näkökulman asiakkaasta yksilöllisenä kokijana toimijahistorioiden näkökulmasta.

Laitotarjen vuorovaikutusjärjestys – erilaiset rytmit ja kulttuuritoiminta

Asukkaat elävät omaa arkeaan laitoksessa, jossa työntekijät tekevät työtään. Asukkaiden tarpeet ja yksilöllinen vuorokausirytmistö kohtaavat laitoksen rytmin, jossa aktiivisin toiminta ajoittuu usein kello 8-16 välille ympäröivän yhteiskunnan työaika-ajan mukaisesti. Työntekijöiden toimintaa määrittelevät heille määrätty työajat ja tauot. Laitoksen arkea rytmittävät erityisesti ruokailut. Asiakkailta on omat totumuksensa päivän kulkuun liittyen ja erilaisia tarpeita. Kulttuuritapahtumien ja hoidon yhteensovittamisessa on huomioitava myös kulttuuritoimijan tarjonta ja toiveet yhteistyöstä. Etäkonsertin toteutumiseksi vaadittava erilaisten toiminnallisten kerrosten ja aikataulujen yhteensovittaminen on monimutkainen prosessi. Tapahduma onkin aina risteyskohta, jossa eri toimijat, motiivit, tavoitteet, aikataulut ja rytmit kohtaavat. Neksusanalysissä näitä risteyskohtia tulee tarkastella lisäksi osana historiallista kehityskaarta, jossa mukana on muita toiminnallisia tilanteita, toimijoita, toiminnalle asetettuja odotuksia ja diskurssisyklejä. Näin ajateltuna toiminnan tarkastelu ei rajoitu pelkästään yksittäisiin tilanteisiin. (Scollon & Scollon 2004, 9.) Sen sijaan risteyskoh-

dassa on mukana aina kokonainen ”toiminnan neksus”, jonka tiedostaminen haastaa tutkijaa pohtimaan analyysivaiheessa myös toiminnan todellisia motiiveja. Scollonien mukaan tämä tarkoittaa käänteisesti sitä, että mikään yksittäinen lausunto toiminnan motiiveista ei voi olla tuon toiminnan ainoa diskursiivinen rakennelma. (emt., 10.) Yksi haastatteluissa korostunut diskursiivinen rakennelma on puhe kulttuuriosallistumisen ihanteesta, joka liitetään keskusteluun kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Kuvailen seuraavaksi käytännön esimerkein tämän ihanteen ja käytännön kohtaamista sekä haasteita.

Henkilöstö eri laitoksissa kuvailee, että tavoitteena olisi saattaa mahdollisimman moni hylkää konserttiin ja ylipäättään järjestetyn kulttuuritoiminnan pariin. Ideaalin toteutumisen kannalta kriittinen piste on siinä, miten nämä edellä mainitut eri tasot (toimijat, motiivit, tavoitteet, aikataulut ja rytmit) kohtaavat.⁶ Seuraava ote kenttäpäiväkirjasta ilmentää tätä kohtaamista.

Kaunis aamupäivä valkenee vanhainkodin juhlasalissa, jonka isosta ikkunasta voi katsella maisemia. Salissa on alkamassa Tampere-talosta lähelettävä etäkonsertti. Salin etutilassa istuu useita asiakkaita pyörätuoleissa. Hoitajat istuvat muualla salissa ja seuraavat asiakkaiden vointia. Valkokankaalla näkyy chat-yhteys suoraan Tampere-taloon. Istun toisessa penkkirivissä, mutta en silti saa selvää tekstistä. Kukaan ei vaikuta seuraavan valkokankaalla käytävää keskustelua...

Konsertti on alkanut, ja osa asiakkaista eläytyy konserttiin heiluttelemalla käsiä iloisesti etenevän klassisen musiikin tahdissa... Kappale ja musiikin

6 Lisää tietoa järjestelyyn liittyvistä haasteista voi lukea pro gradu -julkaisusta: *Kulttuuri ja hoiva kohtaavat. Etäkohteiden henkilökunnan toimijuus Etäevent-konserttien pilotoinnissa* (Colliander, 2014).

tyyli vaihtuu modernimmaksi. Tunnelma salissa muuttuu. Osa asiakkaista alkaa elehtiä levottomasti. Aikaakin on kulunut yli puoli tuntia. Osa asukkaista vaikuttaa väsyneiltä. Joku pyörätuolissa istuva henkilö nuokkuu...

Konsertti vielä jatkuu, kun yllättäen kesken konsertin alkaa liikehdintä kaikkialla salissa. Hoitajat hakevat asiakkaita ja kuljettavat heitä pois. Katson kelloa, se on tasan yksitoista. Tampere-talosta välittyä edelleen kuvaa valkokankaan kautta saliin. Musiikki ja valkokankaan tapahtumat jäävät nyt kuitenkin taustalle, kun konserttitunnelma raukeaa laitosmaailman todellisuuteen. Tilaisuus vanhainkodissa on nyt päättynyt. (Ote kenttäpäiväkirjasta, v.k.)

Tampere-talosta välitetty reaaliaikainen konsertti päättyi vanhainkodissa aiemmin kuin Tampere-talossa. Yleisö vietiin pois, vaikka konsertin lähetyks jatkuikin valkokankaalla. Juhlasalissa tapahtuma alkoi kello 9.45 ja päättyi kello 11.00. Konserttiin osallistui yhteensä yli seitsemänkymmentä ihmistä, joista merkittävä osa oli laitoksen henkilökuntaa. Tilaisuuteen osallistuneista asiakkaista suurin osa oli muistisairaita.

Useissa tekemissäni haastatteluissa tulkitsin jokaisen ammattiryhmän edustajan laitoksissa puhuvan taide- ja kulttuuritoiminnasta yleisesti positiiviseen sävyyn. Ryhmien välillä on myös eroja. Johtavassa asemassa työskentelevät henkilöt sekä laitoksessa ohjaajana tai kulttuuritoiminnan parissa työskentelevät henkilöt painottavat kulttuurin ja taiteen merkitystä asiakkaiden hyvinvoinnin kannalta. Hoitajien haastatteluissa puolestaan korostuu kosketus laitosmaailman arkipäivän realiteetteihin. Perushoitotyötä tekevät puhuvat muita useammin aikatauluista ja riittämättömistä henkilöresursseista. Suhtautuminen kulttuuriin ja taiteisiin näyttäytyy puheen tasolla normatiivisena ihanteena, josta poikkeamista vältetään. Hoitohenkilöstö korostaa kulttuurin ja

taiteen merkitystä. Kun kysyin asiakkaiden mahdollisuuksista osallistua erilaisiin kulttuuritapahtumiin, keskustelu kääntyi usein niihin seikkoihin, jotka ovat osallistumisen esteenä.

Usein asiakkaan kunto voi tehdä osallistumisen mahdottomaksi. Väsymys ja pelko ovat tavanomaisia syitä jättää kulttuuritapahtuma väliin. Kaikki asiakkaat eivät aina kykene otollisiksi järjestetyissä olosuhteissakaan osallistumaan konsertteihin tai muuhun toimintaan. Paljon muistisairaita hoitavan laitoksen työntekijän mukaan järjestettävään kulttuuritoimintaan osallistuvien asiakkaiden määrään vaikuttavat asiakkaiden voimien ja kyvykkyyden lisäksi laitosarjen haasteet. ”Varmaan on enemmän ihmisiä, jotka haluaisin, mutta syystä tai toisesta ei kykene... Ei muista tulla, tai ei pääse.” (OH 1, IHL). Ilman apua paikalle saapuvat vain ne henkilöt, jotka pääsevät omin avuin. ”Joo siis jos kukaan ei auta, niin samat tyypit saapuu aina paikalle, koska ne on niitä ketkä muistaa ja ketkä pääsee itse, ja se on aika pieni osa meidän asiakkaista.” (OH 1, IHL). Muistisairaiden yksikön asiakkaat ovat täysin hoitajien avun varassa. ”Tietenkään meidän asukkaat ei missään nimessä pääse, ellei niitä fyysisesti tuoda, elikkä siinä tapauksessa ne ei osallistu. Se on täysin hoitajasta kiinni se heidän osallistuminen.” (OH 1, IHL).

Ikäihmisten hoitolaitoksen hoitajat kertovat, että konsertin ajankohtana aamupäivällä on tavallisesti muutakin tekemistä. Aktiivisin aika asiakkaiden jaksamisen kannalta on ennen lounasta. ”Melkeen aamutoimet kestää kymmenen viiva ykstoista... Ku on niitä suihkutuksia ja kaikkia ja lääkkeitten jakoja ynnä muuta... Jos tarvii syötää, niin sitten syötetään.” (H 4, IHL). Hoitotöiden lisäksi on muita arkisia askareita. ”Sit sen jälkeen ruvetaan niinku kattoon, jos on jääny niitä pyykejä ja tisejä ja tällaisia... Kone pyörii aivan taukoamatta... Ja asukkaat on sitte tossa aulassa tai ravintolassa tai omissa oloissaan kattelee

tekkaria.” (H 3, IHL). Lisäksi hoitajilla on oma työaikataulu taukoineen: ”Ja sitte meillä on siinä kahvitauko.” (H 3, IHL). Aamupäivä laitoksissa on verrattain lyhyt, jos ajattelee, mitä kaikkea silloin pitäisi tehdä.

Henkilökunnan rooli asiakkaan osallistumisen toteutumisessa on merkittävä. ”Meillähän on noi kuukausiohjelmat, niin niitä yleensä miten muistaa, niin seuraa ja kattoo aina ja kehottaa [asiakas- ta], että meeppä sinne.” (H 3, IHL). Muistisairas- ta ei kuitenkaan voi itsenäisesti lähettää, toteaa toinen hoitaja: ”Määki oon ryhmäkodissa töis, ni tarvii olla sitte asukkaan mukana, et sitten häntä ei voi yksin jättää sinne.” (H 4, IHL). Aikaakaan ei aina ole, vaikka tahtoa olisikin. Hoitaja ikäih- misten hoitolaitoksessa toteaa osasto/ryhmävah- vuudesta seuraavaa: ”... Me ei oikein voida irrottaa yhtä [hoitajaa] sen takia, että se vahtii täällä sen niinkun tunninkin niin, sit ne muut [hoitajat] joutuu paljon kovemmalle siellä ryhmäkodissa.” (H 2, IHL). Hoitajat, jotka osallistuvat konsert- titapahtumaan asiakkaan kanssa, ovat poissa osaston senhetkisestä työvahvuudesta. Haastat- telujen mukaan hoitajat mieltävät hoitoon liitty- vät toimenpiteet ensisijaisiksi tehtävikseen, joten konserttiin lähteminen ei kiireisessä tilanteessa ole ensimmäisenä toteutettavien asioiden listalla. Arkipäiväisistä työtehtävistään hoitajat kertovat seuraavaa: ”No, ihmisen tuota perusavut, ihan aamutoimista...” (H 1, IHL). Toisinaan he osallis- tuvat asiakkaan kanssa myös virikkeelliseen toi- mintaan: ”Silloin tällöin ku ehditään nii, joskus enemmän joskus vähemmän.” (H 4, IHL). Tästä näkökulmasta käsin fyysisesti tai psyykkisesti rajoittuneen asiakkaan kulttuuriosallisuus määrit- tykin ensisijaisesti oman voinnin ja työntekijöi- den ehtimisen, ei kulttuuritarjonnan kautta.

Laitoksen arjessa yllättäviä tilanteita ilmenee usein. Työpäivän suunnitelma saattaa kääntyä yhdessä hetkessä aivan toisenlaiseksi, jos joku asiakkaista voi yllättäen huonosti tai työntekijöitä

on sairaslomalla. Sijaisten ohjaaminen kuluttaa myös merkittävän osan työntekijän työajasta. ”Se riippuu ihan päivästäki, että jos tulee jotain noita hätäjuttuja, sitte menee koko päivä sekaisin... Tai sitte semmosia sijaisia, ketkä ei oo koskaan ollu talossa. Siihen menee hirveesti aikaa ja energiaa, ku niitä neuvoa ja ohjaa.” (H 3, IHL).

Paikan diskursseista: työ- ja laitoskulttuuri osallistumisen mahdollistajana ja rajoittajana

Edellä kerrottu osoitti, että työntekijät navigoivat useiden erilaisten vaihtoehtoisten toimintojen ja motivaatioiden kentillä. Ihanteena olisi, että kaikki laitosten asukkaat voisivat osallistua moni- puolisesti laitoksessa järjestettävään toimintaan. Kuitenkin käytäntö haastaa tämän ihanteen toteutumisen, ja työntekijät joutuvat priorisoimaan tehtäviään. Lähes kaikissa haastatteluisa keskustellaankin priorisoinnista. Puhetavat sekä erilaiset paikalliset diskurssit painottuvat ja vaihtelevat sen mukaan, kuka kulloinkin on äänessä. Johtavassa asemassa työskentelevät ja kulttuuritoiminnan ohjaajat puhuvat laitoksen toiminnasta suoritta- vaa henkilökuntaa useammin periaatteellisella tasolla, kun taas hoitohenkilöstö puhuu enemmänkin hoitotyöhön liittyvistä käytännöistä. Tässä luvussa tarkastelen näitä puhetapoja lähemmin. Neksusanalyyseissa paikan diskurssit kietoutuvat vuorovaikutusjärjestyksen, toimijoiden ja heidän historioidensa kanssa siten, että niitä on mahdoton tarkastella erillisinä yksiköinä. Tästä syystä puhetapojen tarkastelu johtaa samanaikaisesti niihin laitoksen käytäntöihin, jotka ovat osaltaan rakentuneet kunkin toimijan motiivien ja ajatte- lun sisälle.

Työrooli ja laitoksen erilaiset toimintatavat sekä tavoitteet määrittelevät kunkin päivän aktiviteet- teja ja työntekijöiden valintoja. Hoitajien työnku- vaan kuuluu enemmän hoivaan liittyviä tehtäviä kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijän, toimintate-

rapeutin, fysioterapeutin tai ohjaajan. Analyysi osoitti myös sen, että eri työntekijät priorisoivat työtehtäviä eri tavoin. Priorisoinnin kärjessä ovat usein ne tehtävät, jotka kukin kokee pääasiallisiksi työtehtävikseen. Ammattiryhmien välillä on myös erilaisia näkökulmia toisten toimijoiden työnkuvasta. Seuraavassa otteessa ohjaaja puhuu hoitajien työstä, jota on itsekin aiemmin tehnyt.

Mikä on tärkeempää, mikä menee minkäki asian edelle... semmoset puhtaasti hoivaan liittyvät työt ehkä menee edelle... että ei tavallaan ehkä ihan vielä mielletä sitä kokonaisuutta, että mikä ihmisen hyvinvointiin vaikuttaa... että kuinka ihminen voiski olla rauhallisempi, jos ois päässy johonki vaikka päivän aikana vähän liikkuu ja näkee ja osallistuu. (OH 1, IHL.)

Lainauksessa on havaittavissa hoivalaitoksen eri ammattiryhmien välisiä ristiriitoja. Näistä osa liittyy konkreettisiin toimiin ja osa mielikuviin, joita ohjaajalla on hoitajien työstä. Hänen mukaansa hoivaan liittyvät tehtävät ovat hoitajille tärkeämpiä kuin muut tehtävät. Lisäksi hän pohtii, ymmärtävätkö hoitajat kulttuuritoiminnan merkitystä ja sen vaikutuksia asiakkaiden elämään. Puheenvuorossa ilmenee myös hyvinvointi-diskurssi. Sen välityksellä käydään keskustelua ihmisestä kokonaisuutena, jolla on perustarpeiden lisäksi myös muita tarpeita. Ohjaajan puhetapa on kuitenkin ristiriidassa hoitajien puhetapojen kanssa. Edellisessä luvussa osoitin, kuinka hoitajien kommentit kiinnittyvät käytäntöön. Hyvinvointidiskurssi ja kulttuuriosallisuuden ideaali näyttävät heidän puhetavoissaan käänteisesti ja implisiittisesti. Hoitajat tuovat esiin laitosarjen realiteetteja ja pyrkivät siten osoittamaan kommentillaan tekijöitä, jotka ovat esteenä tämän ideaalin toteutumiselle. Arvot ja ihanteet näyttäisivät ohjaajilla ja hoitajilla olevan samat, jolloin erilaiset tavat keskustella näistä aiheista kytkeytyvätkin aina ammattiryhmien työrooliin ja laitoskulttuuriin, joka vaihtelee eri ammattiryhmien välillä.

Useissa haastatteluissa sivutaan yksilön arvo maailman vaikutusta siihen, miten kukin työtään tekee. Puheeksi nousevat usein myös työntekijöiden asenteet. Näillä tarkoitetaan henkilökohtaista suhtautumista kulttuuritoimintaan. ”Mää nyt oon valmis kaikkeen... Se on varmaan semmonen luonteepiirre... Toiset ehtii sen tekeen, ja toisia innostaa ja kiinnostaa... Toiset ei halua arkiryhtiinsä mitään muutosta.” (OH 1, PK). Vaakakupissa ovat asiakkaan tarpeet ja laitoksen toimintakulttuurin suomat mahdollisuudet, joiden välinen ristiriita nousikin esille monella tapaa. Esimerkiksi erään laitoksen johtaja eritteli asiakaslähtöisen ja asiakaskeskeisen toiminnan toisistaan.

Asiakaslähtöisyydellä tarkoitan täs kohtaa sitä, että kun asiakas toivoo jotain, sieltä asiakkaan omasta arjesta, elämästä, voimavaroista, vahvuuksista tarpeista lähtien, niin suorittava puoli toteuttaa niitä sillä voluumilla mitä meidän on mahdollisuutta. Mitä meidän sopimus antaa myöten, ja se antaa hirmu paljon myöten, eli me voidaan yksilöllisesti siinä kohtaa vastata välittömästi sen asiakkaan tarpeisiin. Ja sitten kun puhutaan asiakaskeskeytydestä, niin se ei lähde suoranaisesti asiakkaalta itseltään tämä pyyntö, tämä tarve, toive siihen suorittavalle osapuolelle, vaan siinä vaiheessa siellä on mukana jo johtoo ja päättävää osapuolta ja muuta tällasta. Ja siellä yhdessä mietitään, et mitä se asiakaskeskeinen toiminta on. Siihen tarpeeseen vastaaminen kestää pidempään, koska sitä pohditaan eri tasoilla, ja sitten tuotetaan sitä. Elikkä puhutaan niinkun asiakaskeskeisestä, että se on vaan niin kuin ajatus. (J, VK.)

Asiakaslähtöisen ajattelun johtaja kuvailee sel-laiseksi, että periaatteessa olisi mahdollista huomioida päivittäin asiakkaan tarpeet tilannekohtaisesti sen sijaan, että pyrittäisiin sopeuttamaan asiakkaita päivän ohjelmaan, joka ei välttämättä kohtaa heidän sen hetkisiä tarpeitaan. Tämän ajattelun mukaan asiakkaan tarpeiden selvittämi-

nen hoitohetkellä edellyttää aktiivista läsnäoloa ja kykyä muuttaa toiminnan suuntaa tarvittaessa.

Johtaja ottaa esiin myös asennemuutoksen, joka näyttäytyy alla olevassa lainauksessa ratkaisuna henkilökuntaresurssi-ongelmaan. Hän toteaa, että asenteen vaihtaminen asiakaslähtöiseen ajatteluun voisi muuttaa työtapaa ainutkertaisia hetkiä huomioivammaksi. Ratkaiseeko tämä resurssi-ongelman, siihen kommentti ei lopulta näytä vastaavan. Sen sijaan se esittää näkökulman asiakaslähtöisen toiminnan ideaalista.

Henkilökuntaresursseja ei varmasti koskaan ole kenenkään mielestä tarpeeksi... Mää näkisin enemmän, että me puhutaan niin kun asennemuutoksesta. Me puhutaan niistä hetkien ainutkertaisuuksista... Se voi olla, että siinä kohdassa tehdään se ratkaisu, että kun on suunniteltu, et mennään suihkuun, niin ei mennäkään suihkuun. Ku tää ihminen sanoo, että hällä on kaikki joulukortit lähettämättä... Et ne on tossa noin niinkun kirjotettuna, mut niistä puuttuu postimerkit, ja tota niin ne pitäis niinku viedä. Niin ei se, et oikei mä voin heittää ne mennessä, vaan että pistetään takki päälle ja käydään viemässä nää. Kävellään tohon lähelle ja viedään ne sinne, jos tää ihminen jaksaa. Ja hän saa siitä huomattavasti enemmän... [kun] myös hän [itse] tekee, hän osallistuu... Ja sit sovitaan, että käydään suihkussa sit seuraavana päivänä. Et mietitään vähän, et mikä on missäkin hetkessä tärkeintä sille ja mikä on sille asiakkaalle tärkeintä. (J, v.k.)

Aiemmin haastattelussa johtaja otti puheeksi erään hoitajan, joka on tavannut ottaa koiransa mukaan työpaikalle. Hän on vienyt lemmikin mukanaan sellaisten vanhusten luo, joiden voisi ajatella siitä ilahtuvan. Asiakaslähtöinen toiminta näissä esimerkeissä sisältää ajatuksen siitä, että hoitajilla on periaatteessa johdon lupa huomioida työssään asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita monipuolisesti ja spontaanisti. Lisäksi heillä on lupa

hyödyntää omia taitojaan, piiriteitään ja vahvuuksiaan työssään.

Etäkonsertti ilmentää asiakaskeskeistä toimintaa, koska etäkonsertti-tapahtuman ostaja ei ole läheskään aina laitoksen suorittavaa henkilökuntaa, jonka näkemykset asiakkaiden tarpeista kumpuavat päivittäisestä kanssakäymisestä heidän kanssaan. Tapahtumantuottaja puolestaan on kulttuuri-instituutio, jonka tavoitteena on kehittää palvelujensa saavutettavuutta. Portinvartijan roolissa on laitoksen oma kulttuuripalvelujen tilaaja. Hän ostaa tapahtuman, jonka ajattelee lisäävän asiakkaiden osallistumismahdollisuuksia. Tilaajana voi käytännössä olla kuitenkin melkein kuka tahansa laitoksessa työskentelevä henkilö. Usein hänellä on vastuullaan laitoksen viriketoiminta tai muu kulttuuri- ja taidetoiminta. Toisinaan palvelun tilaajat ovat kuitenkin etäällä asiakkaiden arjesta, mistä johtuen päätöksenteko itsessään ei tuota automaattisesti asiakkaalle lisää toimintamahdollisuuksia. Etäällä toimivat tilaajat saattavat tilata sellaisia palveluja, jotka eivät kohtaa asiakkaiden tarpeita ja laitoksen toiminnallisia resursseja. Portinvartijuus onkin näin tarkasteltuna myös rakenteissa ja laitoskulttuurissa.

Ideaalina olisi se, että 1) laadukasta kulttuuri-toimintaa olisi monipuolisesti tarjolla kaikille, 2) laitoksen toiminnalliset resurssit riittäisivät asiakkaiden pääsyyn näiden toimintojen äärelle ja 3) asiakkaat saisivat osallistua siihen omista lähtökohdistaan käsin. Erään ohjaajan kommentista käy kuitenkin ilmi, että osallisuuskeskustelun ideaali vaikuttaa joidenkin työntekijöiden toimintaan myös toisella tavalla. Työntekijä saattaa tuoda asiakkaita mihin tahansa kulttuuritoimintaan vain sen vuoksi, että osallisuutta kulttuuritoimintaan tulisi ylipäättään lisätä.

Ja ehkä sitte tää asiakkaan myöskin valinnanvapaus. Jopa muistisairas osaa kuitenkin vähän valita haluaako se esimerkiksi osallistua musiikkiin vai

liikuntaan. Jotenkin se tuntuu että, jos me saadaan jotenkin aktivoitua joku työntekijä, joka on ollut vähän vastahakonen, et se saattas jonkun kulttuuritoimintaan, sit se ikäänku vähän raivolla tuo kaikkiin tilaisuuksiin jonku ihmisen kysymättä siltä, että mitä hän itse haluaa. (OH 1, IHL.)

Tämä kuvastaa sitä, että hyvinvointiin ja kulttuuriosallisuuteen liittyvät puhettavat näkyvät enemmän kulttuuritoiminnanohjaajien ja johdon puheissa. He kannustavat kaikkia työntekijöitä ottamaan huomioon asiakkaiden mahdollisuudet päästä kulttuuritoimintaan mukaan. He myös puhuvat muuta henkilökuntaa useammin rajoittavien tekijöiden sijaan mahdollisuuksista. Henkilöresurssipulaa he ratkoisivat työn organisoimalla. Pohdinnoissaan he ruotivat erityisesti hoitajien työnsä.

Mä ymmärrän ku tulee se viesti, että ei meillä oo aikaa näitä saattamisia tehdä, mutta ehkä se työn organisointi vois myöskin pelastaa paljon... Ja kyllä se näkyikin, että joittenkin työntekijöiden ollessa vuorossa, niin asiat tapahtuu ja ihmiset pääsee ryhmään... ja saa osallistua ja sitten toisena hetkenä ei. (OH 1, IHL.)

Periaatteellisella tasolla keskustelun viesti on se, että asenteisiin vaikuttamalla ja konkreettisilla järjestelytoimilla voidaan muokata lopulta paljon sitä, mihin voimavaroja ja resursseja käytetään.

Toimijahistorian tiedostamisen merkitys mahdollisuuksien ja tarpeiden tunnistamisessa

Kun asiakas lopulta päätyy etäkonserttiin, saataakin tapahtuma näyttäytyä hänelle täysin toisenlaisena kokemuksena kuin mitä toiminnan järjestävä taho oli ajatellut. Näin kävi vanhainkodin konsertissa. Muistisairaankognitiiviset taidot riittävät hädän tuskin ympäröivän todellisuuden, ajan ja paikan hahmottamiseen. Vuorovaikutuksen syntyminen vanhainkodin asiakkaiden ja

Tampere-talon edustajien välillä ei toteutunut. Esimerkiksi chat-yhteys ei palvellut tarkoitustaan tilaisuudessa lainkaan. Chat-yhteyden välityksellä olisi voinut esittää kysymyksiä artistille ja kapellimestarille, mutta ikäihmisten joukko ei osallistunut siihen aktiivisesti useasta eri syystä. Ensinnäkin valkokankaalla näkyvä teksti oli liian pientä. En nähnyt sitä toisesta penkkirivistä itsekään. Toiseksi muistisairas ei välttämättä ymmärrä, mikä chat on. He kokevat kulttuuriaktiiviteetit hyvin toisella tavalla kuin ihmiset, joiden kognitiiviset kyvyt ja fyysinen jaksaminen eivät ole vielä heikentyneet. Eräs hoitaja esimerkiksi toteaa, että muistisairaalle ei yksinkertaisesti kannata tarjota vaikeita askartelutehtäviä: ”Meillä ei es käy askartelunohjaajaa, koska meillä on sen kunnosta väkee, että kukaan ei pysty askarteleen meillä ... paitsi yks, ketä viedään sitte savipajalle.” (H 2, IHL.) Hoitajan mukaan muistisairauden taito aiemmin hallitut taidot voivat olla kadoksissa: ”Ei pysy saksat kädessä, ei pysty oikeen värittään eikä tällain.” (H 2, IHL.)

Henkilön kunto määrittelee omaehtoista ja hoitajien ohjauksessa toteutettua toimintaa paljon. Kulttuurin ja taiteen merkitystä arvioitaessa olisikin huomioitava yksilöiden toimijahistoriat: henkilön kehossaan kantama historia ja aiemmat kokemukset keskeisimpänä muuttujana. (Scollon & Scollon 2004, 13.) Tunti on pitkä aika muistisairaille ihmisille. Vanhainkodin konsertissa yksi asiakas saattoi nuokkia pyörätuolissa, ja toinen alkoi käydä levottomaksi. Eräälle muistisairaalle moderni klassinen musiikki oli vanhainkodin hoitajan mukaan niin epämiellyttävä kokemus, että hän poistui salista avustettuna ”hampaita kirsutellen”. Pääasiallisesti henkilökunta kuitenkin kertoo kulttuuritoiminnan vaikuttaneen asiakkaiden arkeen positiivisesti. Heidän mukaansa kaikenlainen kulttuurinen toiminta lisää asiakkaiden hyvinvointia lyhyellä aikavälillä ja saattaa vaikuttaa koko osaston yleiseen ilmapiiriin nostattavasti. Jopa muistisairaiden – jotka

eivät hetki osallistumisen jälkeen enää muista osallistuneensa tapahtumaan – mieliala säilyy positiivisena pitkään tapahtuman jälkeen. On siis tärkeää, että aktiviteetteja järjestetään myös muistisairaille. Erityisesti vuorovaikutus ja kohtaamiset muiden ihmisten kanssa ovat merkityksellisiä hyvinvoinnin kannalta. Jollekin osallistuminen pienen keskustelutuokioon saattaa olla tärkeämpi kokemus kuin osallistuminen etäkonserttiin. Oma vointi määrittelee tarpeita, jotka myöskin vaihtuvat elämänvaiheiden mukana. ”Mitä kipeempi oot, ja mitä enemmän oot toisten avun tarpeessa ja sitä kautta, mitä vähemmän pääset kokemaan, niin sitä kiitollisempi oot pienistäkin asioista.” (OH, МТУ). Erilaisten rajoitteiden ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, ettei asiakasta kannattaisi viedä esimerkiksi tanssiryhmään. Kuten eräs kulttuurialan toimija totesi: ”Tanssia voi vaikka huulilla”. Fyysisesti rajoittuneelle henkilölle tanssiin osallistuminen voi olla mielekästä, vaikka kehossa ei liikkuisi mikään muu ruumiinosana kuin kasvot.

Etäkonserttien tavoitteena on lisätä osallisuutta kulttuuriin ja taiteeseen. Konsertit monipuolistavat laitosten ohjelmatarjontaa ja lisäävät osallistumismahdollisuuksia tämän kaltaiseen kulttuuritoimintaan. Monipuolinen tarjonta on kulttuurin saatavuuden kannalta toivottavaakin. Toisaalta saatavuuden lisääminen ei takaa sitä, että asiakkaiden toiveet ja tarpeet virkistävän toiminnan osalta toteutuisivat. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on sidoksissa myös muiden asiakkaiden toiveisiin, asiakkaiden vointiin sekä henkilökunnan resursseihin. Esimerkiksi vanhainkodin muistisairaiden kohdalla asiakkaiden osallistuminen on täysin henkilökunnan toimijuuden varassa.

Etäkonsertissa välittyi vaikutelma siitä, että asiakas on ikään kuin ”kulttuurisen toimenpiteen” kohde. Vanhukset tuotiin ja vietiin konsertista tietyllä kellonlyömällä välittämättä konsertin aloitus- ja lopetusajankohdasta tai esimerkiksi

siitä, ettei konsertin interaktiivinen osuus sopinut muistisairaille lainkaan. Asiakkaiden tuominen konserttiin on kuitenkin sinällään merkki siitä, että kulttuuritoiminnan nähdään olevan tärkeää. Vanhainkodin konsertin toteutusta tarkastellessani jäin kuitenkin miettimään kysymyksiä asiakkaiden asemasta itsenäisinä toimijoina ja kuluttajina kulttuurin kentällä. Laitoksiin tuotavia ja toteutettavia kulttuuriprojekteja suunnitellaan usein muualla kuin niissä laitoksissa, joissa ne toteutetaan. Tämä johtuu siitä, että näitä interventioita ei toteuteta laitosten omalla rahoituksella. Rahoitusta hakevat usein kulttuuritoimijat, jotka tarjoavat palvelujaan laitoksiin. Tarjolla olevaa toimintaa sitten hyödynnetään kussakin laitoksessa mahdollisuuksien mukaan. Vanhainkodissa konserttiin tuotiin ikäihmisiä, joille toisenlainen toiminta olisi ehkä saattanut sopia paremmin. Tämä aineisto herätti minut pohtimaan osallisuuskeskustelun sisältöä siitä näkökulmasta, että sen keskiössä on useasti kulttuurin saavutettavuus eikä itse kohde, jolle kulttuuria tuotetaan. Kulttuuripoliittiset päämäärät toteutuvatkin saavutettavuuden osalta, mutta niiden kohteena olevat marginaaliryhmät eivät automaattisesti hyödy näistä pyrkimyksistä.

Pohdinta

Tässä artikkelissa tarkastelin Tampere-talosta lähetetyn etäkonsertti-tapahtuman järjestämistä vanhainkodissa. Etäkonsertti-pilotin tavoitteena oli lisätä kulttuurin saavutettavuutta ja mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin myös sellaisten ihmisten elämässä, jotka eivät erilaisten rajoitteiden vuoksi pääsisi konserttiin paikan päälle. Ideologinen tavoite lisätä mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan on kuitenkin käytännön tasolla kompleksinen tapahtumien sarja, joiden tarkastelu osoitti, että kulttuuri- ja taidetapahtumien lisääminen laitoksissa ei automaattisesti lisää asiakkaiden osallistumismahdollisuuksia. Kaikki eivät järjestelyistä huolimatta osallistu etäkonserttiin.

Tapahtuman onnistumiseksi tarvitaan hoivailaitoksen henkilöstön aikaa ja resursseja, joista toisinaan on hoitohenkilöstön näkemyksen mukaan puute. Asiakkaat täytyy valmistella, syöttää ja pukea ennen konserttiin tuomista. Valmistelu voi viedä pidemmältä aikaa, mikäli ikäihminen tarvitsee apua perustoiminnoissaan. Vanhainkodin asiakkaista merkittävä osa on muistisairaita, jotka ovat monin tavoin henkilökunnan avusta riippuvaisia. Fyysisen avustamisen lisäksi henkilökunta toimii muistisairaiden asukkaiden muistin tukena ja tarvittaessa myös rohkaisee heitä osallistumaan.

Pääsy taiteen ja kulttuurin pariin hoitolaitoksessa on sidoksissa moniin tekijöihin, jotka tekemäni neksusanalyysin mukaan ovat 1) yksilön persoonaan liittyvät kysymykset, kuten omat kiinnostuksen kohteet sekä fyysinen ja psyykinen vointi, 2) yhteisön toimintaan liittyvät seikat, kuten laitoksarkki ja rutiinit, henkilökunta ja työroolit sekä 3) paikalliset diskurssit, kuten resurssit, laitoksen toiminnan tavoitteet, materiaaliset ehdot, erilaiset puhutavat kulttuurista, hoivasta ja osallisuudesta. Työntekijät joutuvat usein valitsemaan eri tehtävien väliltä sen perusteella, mihin aika ja resurssit kulloinkin riittävät. Hoivailaitoksessa on käynnissä samanaikaisesti useita toiminnallisia tasoja, joiden aikataulujen yhteensovittaminen on toisinaan työläskin prosessi. Laitosympäristön aikataulut ja tavoitteet eivät aina kohtaa asiakkaiden tarpeita, ja kulttuuri toiminnan sovittaminen laitoksen arkeen on tämän vuoksi haasteellista. Ajatus siitä, että kaikki laitoksissa asioivat ja asuvat asukkaat voisivat nauttia kulttuurista ja taiteesta, jää usein ideaaliksi. Selkeimmin ideaalin toteutumista rajoittavat asiakkaan oma vointi ja kiinnostuksen kohteet.

Julkisissa puheenvuoroissa laitoksissa asuvien ja asioivien ihmisten vähäistä osallistumisaktiivisuutta kulttuuriin ja taiteisiin harvemmin perustellaan yksilön valinnoilla. Syiden nähdään

olevan pikemminkin yksilön ulkopuolella ikään kuin esteinä, jotka tulee poistaa. Henkilö, joka on näiden pyrkimysten kohteena, on keskusteluissa kasvoton ja historiaton. Etäkonserttia tarjottiin henkilöille, joiden ajateltiin olevan osattomia Tampere-talon konserteista. Osa näistä ”osattomista” jäättyi kuitenkin konsertista pois aivan omasta halustaan. Myös Stevenson (2013, 82) toteaa, että usein kulttuuriin osallistumattomuuden taustalla on puhtaasti kiinnostuksen puute.

Keskeiseksi seikaksi toimijahistorioiden lisäksi koko keskustelussa muodostuu kysymys vallasta. Joku muu kuin asiakas itse päättää, millaista kulttuuria ja taidetta yksilöille kannattaa tuottaa. Pohdinnat näiden projektien hyödyllisyydestä yksilöiden kannalta jäävät taka-alalle. Olisi tärkeää pohtia, millaisesta toiminnasta yksilöt erilaisissa laitoksissa hyötyisivät, ja päätöksenteossa tulisi olla mukana niitä henkilöitä, jotka tuntevat asiakkaiden arkea. (vrt. Kangas & Ruokolainen 2012, 13–14.) Valta on kätkeytynyt yksilöiden lisäksi yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja diskursseihin. Ideologinen keskustelu kulttuuri osallisuudesta on performatiivi (Lehtonen 2014, 31), joka tuottaa erilaisissa ympäristöissä hyvin erinäköisiä käytäntöjä. Näistä lähtökohdista käsin tarkasteltuna ideologinen puhe osallisuudesta irtautuu käytännöstä, jossa ainoa todellinen mittari sille, onko kulttuuriprojekti lisännyt osallisuutta kulttuuriin ja taiteisiin, on yksilön vaikeasti mitattavissa oleva kokemus.

Edellä esittämiäni näkemysten valossa yhdyin Liikasen (2003) ajatuksiin siitä, että hoitolaitoksissa on tärkeää tukea asiakkaan omaa kulttuuri- ja taidenharrastusta. Hänen mukaansa kulttuuri- ja taide toiminnan integroimisen kehittämisessä keskeinen toimija koko yhtälössä on omahoitaja, joka ihannetapauksessa tuntee jokaisen asiakkaan tarpeet ja toiveet. (Liikasen 2003, 10.) Omahoitajan roolin korostamisen lisäksi oman näkemykseni mukaan – ottamatta kantaa resurssikeskusteluun

– erityisesti jokaisen hoitajan rohkaisu sekä valtauttaminen asiakaslähtöiseen, spontaaniin ja itsenäiseen päätöksentekoon voisi olla yksi hyvä lähtökohta kulttuurin ja taiteen jalkauttamisessa laitoksen arkipäivään luontevasti.

Kirjallisuus

- BENNET, OLIVER. 1999. "Kulttuuripoliittikka, kulttuuripessimismi ja postmoderniteetti." Teoksessa *Kulttuuripoliittikan uudet vaatteet*, toim. Kangas, Anita & Juha Virkki. Jyväskylä: Sophi, 13-32.
- BRANDENBURG, CECILIA VON. 2008. "Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön." *Opetusministeriön julkaisuja* 2008:12.
- BELFIORE, ELEONORA & OLIVER, BENNET. 2007. "Rethinking the Social Impacts of the Arts." *International Journal of Cultural Policy* 13:2, 135-151.
- BELFIORE, ELEONORA & OLIVER, BENNET. 2010. "Beyond the Toolkit Approach: Arts Impact Evaluation Research and the Realities of Cultural Policy-Making." *Journal of Cultural Research* 14:2, 121-142.
- COHEN, GENE D., SUSAN PERLSTEIN, JEFF CHAPLINE, JEANNE KELLY, KIMBERLY M. FIRTH & SAMUEL SIMMENS. 2006. "The Impact of Professionally Conducted Cultural Programs on the Physical Health, Mental Health, and Social Functioning of Older Adults." *The Gerontologist* 46:6, 726-734.
- COLLIANDER, MARJUKKA. 2014. *Kulttuuri ja hoiva kohtaavat. Etäkohteiden henkilökunnan toimijuus Etäevent-konserttien pilotoinnissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- CROSSICK, GEOFFREY & PATRYCJA KASZYŃSKA. 2016. *Understanding the value of arts & culture. The AHRC Cultural Value Project*. UK, Arts & Humanities Research Council.
- HYYPÄÄ, MARKKU. 2013. *Kulttuuri Pidentää Ikää*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- JONES, RODNEY H., SIGRID NORRIS. 2005. "Discourse as Action/ Discourse in Action." Teoksessa *Discourse in action. Introducing Mediated Discourse Analysis*, toim. Norris, Sigrid & Rodney H. Jones. London & Newyork: Routledge, 3-14.
- JUMPPANEN, AAPO & TIMO SUUTARI. 2013. *Hyvinvointia kulttuurista. Esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopisto. Ruralia instituutti. Raportteja 100.
- KALVINA, INGA. 2004. "Searching for Impacts of Cultural Participation." Teoksessa *Construction of Cultural Policy*, toim. Ahponen, Pirkkoliisa & Anita Kangas. Jyväskylä: Sophi, 41-66.
- KANGAS, ANITA. 2015. "Koetellut kulttuuritoiminnot. KUULTO -toimintatutkimuksen tulokset." *Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2015:21.
- KANGAS, ANITA & ESA PIRNES. 2015. "Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus." Teoksessa *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*, toim. Heiskanen, Ilkka, Anita Kangas, Ritva Mitchell. Helsinki: Tietosanoma oy, 23-104.
- KANGAS, ANITA & RUOKOLAINEN VILJA. 2012. *Toimintamalli muutoksessa. Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista*. Cuporen verkkojulkaisuja 16. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhteistyö -CUPORE.
- KAWASHIMA, NOBUKO. 2006. "Audience Development and Social Inclusion in Britain." *International Journal of Cultural Policy* 12:1, 55-72.
- KONLAAN, B., N. BJÖRBY, L. BYGREN, G. WEISSGLAS, L. KARLSSON & M. WIDMARK. 2000. "Attendance at Cultural Events and Physical Exercise and Health: a Randomized Controlled Study." *Journal of Public Health* 114, 316-319.
- KONLAAN, B., L. BYGREN & S.-E. JOHANSSON. 2000. "Visiting Cinema, Concerts, Museums or Art Exhibitions as Determinant of Survival: a Swedish Fourteen-year Follow-up." *Scandinavian Journal of Public Health* 28, 174-178.
- LANE, PIA. 2009. "Identities in action: A nexus analysis of Identity Construction and Language Shift." *Visual Communication*. Vol 8:4, 449-468.
- LANE, PIA. 2014. "Nexus analysis -An Action Oriented Approach to Discourse." Teoksessa *Handbook of Pragmatics: 2014 Installment*, toim. Östman, Jan & Jef Verschueren. Amsterdam: John Benjamins, 1-18.
- LEHTONEN, MIKKO. 2014. "Tehtävä Kulttuurille?" Teoksessa *Tehtävä Kulttuurille: Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*, toim. Lehtonen, Mikko, Katja Valaskivi ja Hanna Kuusela. Tampere: Vastapaino, 11-38.
- LIIKANEN, HANNA-LIISA. 2003. *Taide Kohtaa Elämän: Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- LIIKANEN, HANNA-LIISA. 2010. "Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014." *Opetusministeriön julkaisuja* 2010:1.
- MATARASSO, FRANCOIS. 1997. *Use or ornament? The social Impact of Participation in the Arts*. Gloucester: Comedia.
- RANTANEN, ANNA. 2015. *Se on valtava rentoutustapahtuma. Etäevent-konserttien vaikutukset etäyleisöjen arkeen osallisuuden ja toimijuuden näkökulmista*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Viestinnän, median ja teatterin yksikkö.
- RAUTIAINEN-KESKUSTALO, TARJA, SANNA RAUDASKOSKI, MARJUKKA COLLIANDER, ANNINA PIMIÄ, ANNA RANTANEN, ANNE TEIKARI. 2014.

- "Moniaineksinen etäkonsertti: neksusanalyysi musiikillisen toiminnan tutkimusmetodinä." *Musiikki* 44:1-2, 6-28.
- SCOLLON, RON & SUZIE WONG SCOLLON. 2004. *Nexus Analysis. Discourse and the Emerging of Internet*. London & Newyork: Routledge.
- SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ. 2013. "Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi." *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 2013:11.
- STEVENSON, DAVID. 2013. "What's the Problem again? The Problematisation of Cultural Participation in Scottish Cultural Policy." *Cultural Trends* 22:2, 77-85.
- TEIKARI, ANNE. 2016. *Saavutettava etäkonsertti ja konsertti-instituution uudet määritelmät*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Viestinnän, median ja teatterin yksikkö.
- URRY, JOHN. 2007. *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- VIROLAINEN, JUTTA. 2015. *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Cuporen verkkojulkaisuja 26.
- ZEILIG, HANNAH, JOHN KILLICK & CHRIS FOX. 2014. "The Participative Arts for People Living with Dementia: A Critical Review." *International Journal of Ageing and Later Life*, 9:1, 7-34.

Internetlähteet

- HALLITUSOHJELMA. 2015. *Pääministeri Juha Sipilän Hallituksen Ohjelma*. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82/ (Luettu 22.8.2017.)
- KULTTUURIA KAIKILLE -SIVUSTO. *Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta*. <http://www.kulttuuriakaikille.info/> (Luettu 22.8.2017.)
- ROSENLOF, ANNA-MARI. 2014. *Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja*. Taiteenedistämiskeskus. http://www.taike.fi/documents/11580/137239/Rakenteita+ratkomassa_kulttuurisen+seniori-+ja+vanhustyon...2014.pdf/ (Luettu 22.8.2017.)
- TAMPERE-TALO. MUKANA. <http://www.tampere-talo.fi/mukana/> (Luettu 22.8.2017.)
- TAMPERE-TALO. STRATEGIA. *Tampere-Talo Osakeyhtiön Strategia Vuosille 2013-2015*. <https://www.tampere-talo.fi/uploads/tampere-talon-strategia-2013-2015-julkinen.pdf/> (Luettu 13.3.2017)
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS. *Terveyttä kulttuurista*. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/taiteesta-ja-kulttuurista-hyvinvointia/terveytta-kulttuurista-verkosto/> (Luettu 22.8.2017.)

VALTIONEUVOSTO, KÄRKIHANKKEET. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke4/> (Luettu 22.8.2017.)